نهێنییەکانی سێگۆشەی بەرمۆدا

نوسینی:
د.جەزا تۆفیق تالیب
ئەحمەد عەلی ئەحمەد

نهێنییەکانی سێگۆشەی بەرمۆدە

نووسینی:

جەزا تۆفیق تالب

ئەحمەد عەلی ئەحمەد

٢٠١٢

پێناسی کتێب

ناوی کتێب؛نهێنییەکانی سێگۆشەی بەرمۆدا

نوسینی؛ جەزا تۆفیق تالب ...ئەحمەد عەلی ئەحمەد

ساڵی چاپ ؛٢٠١٣

تیراژ؛ ١٠٠٠دانە

شوێنی چاپ؛ چوارچرا

نرخی تەنها (٢٠٠٠) دینارە

ژمارەی سپاردن؛(   )ی ساڵی (   )ی لەکتێبخانەی گشتی پێدراوە

پێشەكی

ناوچەی سێگۆشەی بەرمۆدەو دیار نەمانی پاپۆڕو فڕۆكە تێیدا، بۆتە بابەتی سەرنج ڕاكێش و سەرسوڕهێن و مەتەڵئاسا، نەك هەر لەناو كۆمەڵانی گشتی خەڵكدا، بەڵكو لەناوەندە زانست و سەربازی، دەزگا ڕەسمی و دەوڵەتییەكانیشدا، لەناوەندەكانی خوێندن و قۆناغە جیاوازەكاندا پرسیارو گفتوگۆو مشتو مڕی لەسەر دروست دەبێت:

بەشداربووانی ئەو گفتو گۆیانە، زۆرینەی جارەكان دەبنەوە دوو بەشەوە، بەشێكیان دیاردەكان بەڕاستی و دروستی و نامۆ و سەرسوڕهێنەر دەزانن، هەوڵ دەدەن هۆكاری زانستییانەی پەسندو گونجاوی بدۆزنەوە، ئەگەر تەواویش نەیپێكن، بەشەكەی تر هەر لەبناغەیەوە باوەڕیان و بەسەیرو نامۆیی دیاردەكان نیە، بەڵكو بەڕووداوی ڕۆژانەی ئاسایی لەقەڵەمیدەدەن هیچ نامۆیی و سەرسوڕمانێك لە ڕووداوەكان نابینن، هەڵبەتە ئەمانیش پاساوی خۆیان هەیە .

ئەوەندەی ئێمە ئاگامان لێبێت هەتا ئێستا بەزمانی كوردی كتێبێك، یان لێكۆڵینەوەیەكی بەربڵاوی هەمەلایەنە لەسەر ئەم دیاردانە بڵاونەكراونەتەوە، ئەوەی هەتا ئێستا لەبەر دەستدایە، هەندێ بابەتی كەم و كوڕو بەرتەسكن، كەلەسەر لاپەڕەی گۆڤارو

ڕۆژنامەکان بەرچاو دەکەون، ئەمانەش ئارەزووی خوێنەرو خواستەکانی تێر ناکەن، ئەمە هۆیەکی گەورە بوو وای کرد ئێمە ئەم کارە ئەنجام بدەین، بەو هیوایەی توانیبێتمان وەڵامی بەشێکی زۆر بچووکی کتێبخانەی کوردیشمان پێپڕ کردبێتەوە، کەواتە بەلای ئێمەوە مەبەستە مەعریفیەکە مەبەستی یەکەمە، نەك گەڕان بەدوای هۆکارە ڕاستەقینەکانی دیاردەکاندا، چونکە ئەوە کارێکی زۆر گرانەو نەك هەر لەتوانای ئێمەدا نیە بەڵکو دەستگا زانستی و دامەزراوە سەربازییە گەورەکانی جیهانیش، هەتا ئێستا ئەم کارمیان پێ ئەنجام نەدراوە، گەرنا، بۆچی ئاوا بەنامۆو سەرسوڕهێن دەمایەوە، بەپێویستی دەزانین لەم پێشەکیەدا ئاماژە بۆ خاڵێکی گرنگ بکەین، ئەویش ئەوەیە ناوچەی سێگۆشەی بەرمۆدە دیاردە نامۆکانی ناوی تەنها دیاردەی نامۆو سەرسوڕهێن نین لە جیهاندا، کە هەتا ئێستا نەتوانرابێت لێکدانەوەی زانستیان بۆ بکرێت، ژمارەیەکی زۆر ڕووداوی تریش هەن کە ئەوانیش لێکدانەوەی زانستی و بەڵگەی حاشا هەڵنەگریان نییە، لەوانە دیاردەکانی پاراسایکۆلۆجی، ئەهرامەکانی میسرو نەفرەتی فیرعەونەکان، شوێنی فڕۆکە خانەکەی وولاتی پیرۆ، نووسراوە سەنسکریتییە کۆنەکان، دەیان لەو ئەفسانەو چیرۆکانەی کە هیندییە سورەکان و تیرە

سەرەتاییەکانی ئەفریقا و ئەمریکای لاتینی و .... هتد .

ئەمانــە هــەموویان دیــاردەن و ڕوودەدەن، دەبینــرێن و دەبیـسرێن، دووبـارەو چـەند بـارە دەبنـەوە بـەڵام تـاکو ئێـستا لێکدانـەوەی زانـستیان بـۆ نـەکراوە، بۆیـە خراونەتـە خانـەی پشتگوێ خستن و ئەفسانەو خەیاڵەوە .

ئـەوەش جێبـەجێ کردنـی ئـەو ڕێـسا ساکارو کۆوکاڵەیـە کـە دەڵێت :-

(ئەوەی نەتوانی لێکیبدەیتـەوە پیشگوێ بخە) : بـەڵام پێمـان وایــە ئــەوە چارەســەری کێـشەکان ناکـات، لەڕاسـتیدا ڕووداو دیاردەکـان کەمناکاتـەوە، بـەڵکو بەپێـچەوانەوە تـوانی گـەڕان و پــشکنین و توێژینــەوە لاواز دەکــات و دەرگاکــانی داهێنــان و پێشکەوتن دادەخـات . هیـوادارین ئـەم کتێبـە لـەناو کتێبخانـەی کوردیدا جێگای خۆی بکاتـەوە و خزمـەتێکی کـەمیش پێـشکەش بەخوێنەران بکات .

ئەحمەد عەلی ئەحمەد　　　　جەزا تۆفیق تالب

پێرست

بەشی یەکەم

کورتەیەکی مێژووی و جوگرافیایی دەربارەی سێگۆشەی بەرمۆدا

باسی یەکەم

سێگۆشەی بەرمۆدا چیە ؟ بۆ هێندە بەناموو سەرسووڕهێن باسدەکرێ ؟

دوورگەیەکە لە خۆرئاوای زەریای ئەتڵەسی، کۆلۆنیالییەکی بەریتانییە، Bermodaبەرمۆدا .

پایتەختەکەی شاری (هەڵمتن) ە، ئەو هەموو باس و لەسەر نووسین و لێکۆڵینەوانەی کە باس لەدیار نەمان و بزربوونی کەشتی و پاپۆڕو فڕۆکە دەکەن، لەدورگەکەدا ڕوونادات، بەڵکو لەو ڕووبەرە ناوییەدا ڕوودەدات کە شێوەی سێگۆشەیە پێکدێنێ، نەک هەر ئەوەندە، بەڵکو لەناو ئەو ڕووبەرە ناوییە سێگۆشەیەدا، دەریایەك هەیە بەناوی دەریای سارجاسۆ، یان دەریای سەرگس، کە بەبەراورد کردن لەگەڵ سێگۆشە گەورەکەدا ڕووبەرێکی بچووك دەگرێتەوە و زۆرینەوەی ئەو ڕووداو و کارەساتانەی دیارنەمان و لەناو چوون و بزربوونی کەشتی فڕۆکە لەناو ئاو و ئاسمانی ئەو دەریایەدا ڕوودەدەن.

ئەو ڕووبەرە شێوە سێگۆشەیە لە زەریایی ئەتڵەسدا، سەدان ساڵە بۆتە ناوچەیەکی بەناوبانگ و سەرنج ڕاکێش، لەو ڕووەوە کە ناوچەیەکی مەترسیدارە، کەشتی و فڕۆکەی تیا دیارنامێنێت، ئەو پاپۆڕو فڕۆکانە لەبارودۆخێکی ئەوەندە ئالۆزو نادیارو نەزانراودا

نامێنن و لەناو دەچن کە بۆتە مایەی سەرسوڕمان و ژمارەیەکی زۆر پرسیار، نەك هەر لای خەلکی هەرەمەکی، یان لای خوێنەران و ڕۆشنبیران، بەلکو لای زانایان و پسپۆڕان و تەنانەت دەزگاو لێپرسراوانی دەولەتیش، ئەم ڕووبەرە ناوییە شێوە سێگۆشەیە، بەرپرسە لەدیارنەمان و تیاچوونی زیاتر لەسەد پاپۆرو فڕۆکە و بۆتە مایەی لەناو چوون و دیارنەمانی زیاتر لەهەزار کەس ، لەبارودۆخێکی ئالۆزو نادیار و نامۆدا، لەوانەش سەیرترو نامۆتر کە زۆرینەی ئەو پاپۆڕو فڕۆکانەی لەم سێگۆشەیەدا دیارنەماون هیچ پاشماوەو ئاسەوارو قولاخێکیان لەپاش بەجێ نەماوە، مەگەر بەدەگمەن، هەتا ئێستاش تەرمی هیچ کام لەو قوربانیانە نەدۆزراونەتەوە .

کەواتە ڕاستیەك هەیە ئەویش ئەوەیە، ژمارەیەك کەشتی و پاپۆڕ و فڕۆکە لەم ناوچەیەدا دیار نامێن و بەدەگمەن ئاسەوارەکانیان دەردەکەونەوە، ژمارەیەکی زۆر مرۆڤ دیار نامێنێ و بێ سەرو شوێن دەبن، هەرچەندێك هەوڵ و گەڕان و پشکنینیان بەدوادا بکرێت بێسوودە .

ئەو کارەسات و ڕووداوانە لەبارو دۆخێکی ئالۆزو نادیاردا ڕوودەدەن، نامۆیی و سەرسوڕمانەکە لەوەدایە کە هەتا ئێستاش حکومەتی وولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەڕەسمی ئەو ناوچەیە بەناوچەیەکی مەترسیدار نەناساندووە و هاتوچۆی تیا قەدەغە

نەکردووە، هۆیەکی ڕاگەیاندن و چیرۆکەکانی خەیاڵی زانستی هێندەی تر بابەتەکەیان گەورەکردوون و خەڵکیان تۆقاندووە، بگرە لەهەندێ حاڵەتدا بۆ مەبەستی دەستکەوتنی ئابووری، بابەتی زۆر نازانستی و ئەفسوناویشیان تێکەڵکردوون ئەمانە هەموویان ترس و دڵەڕاوکێیان خستۆتە ناو دڵی نەك هەر ئەوانەی گەشت بەم ناوچەیەدا دەکەن،بەڵکو دانیشتوانی ناوچەکانی تری سەر گۆی زەوی بەتەنها ناوچەی سێگۆشەی بەرمۆدا هەبێت دیاردەی ناوا سەیرو نامۆی تێدا ڕووبدات، لەڕاستیدا لەسەر گۆی زەوی - لەسەر ناو بێت یان لەسەر وشکانی – ناوچەی تریش هەن لەم جۆرە دیاردانەیان تێدا ڕوودەدەن و زانستیش بەرامبەریان دەستەوەستانە.

پێویستە ئەوەش بگوترێت ئەم ناوچەیە ناوی زۆری تریشی بەسەردا براوە، پەیوەندی بەهێزیش هەیە لەنێوان ناوەکەو ئەو ڕووداوانەی لەم ناوچەیەدا ڕوودەدەن لەوناوانە :

سێگۆشەی شەیتان، دەریای دیارنەمان، گۆڕستانی ئەتڵەسی، سێگۆشەی ترس، سێگۆشەی تۆقان، سێگۆشەی مردن، سێگۆشەی توندو تیژی و سێگۆشەی نەفرەتلێکراو، هەموو ئەو ناوانە کەلەم سێگۆشەیەیان ناون ئەو بەشەی کە بەدەریای سارجاسۆ ناودەبرێت بونەتە خەسڵەت و نیشانە بۆ ئەم ناوچەیە، هەموویان نیشانەی ترس و گومان و دڵەڕاوکێ و بێدەسەڵاتی مرۆڤن لەئاست ئەو ڕووداوانەی لەم ناوچەیەدا ڕوودەدەن.

باسی دووەم

شوێن و شێوەو ڕووبەری سێگۆشەی بەرمۆدا

سێگۆسەی بەرمۆدا دەکەوێتە خۆرئاوای زەریایی ئەتڵەسەوە، بەرەو کەنارەکانی خۆرهەڵاتی ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، لەباشووری فلۆریدا، تەنها (٩٣٠ کم) لەکەنارەکانی خۆرهەڵاتی ئەو وولاتەوە دوورە، ئەم سێگۆشەیە سنورێکی دیاریکراوی نییە، کە ڕوون و ئاشکراو زانراو بێت بەڵام لەزۆرینەی نەخشەکاندا بە سێگۆشەیەك دیاریدەکرێت کە نووکی، یان سەری ئەو سێگۆشەیە لەدوورگە بەرمۆدادایە، لایەکی خۆرئاوای لەبەرمۆداوە درێژدەبێتەوە هەتا دەگاتە کەنارەکانی خۆرهەڵاتی ئەمریکا لەباشووری فلۆریدا، بنکە سێگۆشەکەش لەباکوری فلۆریداوە درێژ دەبێتەوە بەرەو (کوبا) و پاشان بەرەو (هایتی) دواتر بۆ (پۆرتۆریکۆ) لایەکەی خۆرهەڵاتی، لەخۆرهەڵاتی پۆرتۆریکۆوە درێژدەبێتەوە هەتا دەگاتە بەرمۆدا لەباکور بڕوانە نەخشەی ژمارە (١) .

کەواتە ئەم ناوچە شێوە سێگۆشەیە کۆمەڵێك دورگە لەخۆ دەگرێت کە ژمارەیان دەگاتە نزیکەی (٢٠٠) دورگە، زۆرینەیان ئاوەدان نین و دانیشتوانیان تیدا نییە، لەو ژمارە زۆرە تەنها (٢٠) دورگە ئاوەدانن و دانیشتوانی تێدان، کۆی ژمارەی هەموویان

دەگاتە (٦٥) هەزار کەس .

بەلام خودی دورگەی بەرمۆدا خۆی کە کۆلۆنیالییەکی بەریتانییە، ژمارەی دانیشتوانەکەی نزیکەی (٨٠) هەزار کەسە، بەزمانی ئینگلزی دەدوێن و یەکەی پارەکەیان دۆلاری ئەمریکاییە، ئاینیان مەسیحی پرۆتستانتییە و سەر بەکەنیسەی ئینگلزن .

شایەنی باسە هەتا ئێستاش بەشێوەیەکی ووردو بابەتیانە روونەبۆتەوە کە بۆچی ووشەی سێگۆشە لێکنراوە بەناوی بەرمۆداوە، ئێستاش لەهەموو نەخشەکان و بلاوکراوەو تەنانەت لەناخاوتنیشدا ناوچەکە بەسێگۆشەی بەرمۆدا دەنوسرێت و دەگوترێت، گەر بگوترێت بەرمۆدا رەنگە وا لێکبدرێتەوە کە مەبەست تەنها دوورگەکەیە، بەلام کە دەگوترێت سێگۆشەی بەرمۆدا ئەوسا مەبەست لەناوچە مەترسیدارەکەیە، سەبارەت بەناونانی ئەو ناوچەیە بە سێگۆشە دەتوانین دوو جۆر راو بۆچوون بهێنینەوە کە ئەمانەن .

أ- هەندێك دەلێن ئەو رووبەرە ئاوییەی کە بەکارەساتی دیار نەمان و لەناو چوون و بێسەرو شوێن بەناوبانگە لەشێوەی رووبەرێکی سێگۆشەدایە، گەرچی لەناو ئەم سێگۆشەیەدا پلەکانی مەترسی لەجێگەیەکەوە بۆ جێگەیەکی تر

جیاوازن، بەڵام ئەو ناوە بەگشتی لەو ڕووبەرە نراوە کە زۆرینەی هەرە زۆری ڕووداوەکان لەوێدا بووە هەرچەندە هەندێك هەن ڕایان وایە شێوەی ئەم ناوچەیە بازنەن و نوکەکەی کەوتۆتە بەرمۆداوە .

ب- هەندێکی تر پێیان وایە، ئەو ناوە لەدوای کارەساتەکەی ساڵی (١٩٤٥) وە بەسەر ئەو ناوچەیەدا بڕاوە، چونکە لەو ڕووداوەوە (٥) فڕۆکە بەسەر ئاسمانی ناوچەکەوە بوون کە کتو پڕ دیار نەمان و لەناو چوون، چەند چرکەیەك پێش لەناوچونیان بەشێوەی سێگۆشە لەئاسمانی ناوچەکەدا دەفڕێن ڕەنگە (ڤینیست جاریس) یەکەم کەس بووبێت لە ساڵی (١٩٦٠) وە ئەو زاراوەی سێگۆشەی لەگەڵ بەرمۆدادا بەکارهێنا بێت، بەڵام دوای ئەو و ئەو کەسانەی کە ئەو زاراوەیان بەکاردەهێنا مەبەستیان لەوە ڕووبەرێك بوو کە زۆر گەورەترو فراوانتر بوو لەوەی جاریس مەبەستی بوو، کەواتە سێگۆشەی بەرمۆدا دەکەوێتە ناو دەریایەك لە زەریایی ئەتڵەسی کە بەدەریایی سارجاسۆ دەناسرێت، کە کۆی ڕووبەرەکەی ٧٧٠٠ کم٢ یە زۆرینەی هەرە زۆری ڕووداوەکان لەوێدا ڕوودەدەن .

باسی سێیەم

سێگۆشەی بەرمۆدا لەمێژوودا

ئە و باس و ئەفسانانەی کە باس لە بەرمۆداو دیاردە سەیرو نامۆکانی ناوی دەکەن زۆر کۆنن، هەندێکیان دەگەڕێنەوە بۆ سەردەمی فینیقیەکان و قرتاجییەکان، ئەمانە هەزاران ساڵ پێش ئێستا پیایدا تێپەڕ بوون و تووشی کارەساتیش هاتوون، بەڵام هیچ نوسراوێکی مێژووی و دەقی کۆنی ئەو تۆ لەبەر دەستدا نییە کە بە ووردی باس لە ژمارە و جۆری زیان و لەناوچوونەکان بکات لەم ڕووەوە ئەدمیراڵێکی قرتاجی کەناوی (هەلکمۆ) بووەو ساڵی (٥٠٠ پ .ز) دا سەبارەت بەدیاردەی سارجاسۆ دەڵێ (..... ڕێژەی هەواکەی ئەوەندە نییە پاپۆڕەکان بجولێنێت ....قەوزەکان ئەوەندە زۆرو بڵاون کە لەهەموو لایەکەوە دەوری پاپۆڕەکە دەدە بەڕادەیەك

دەبنە کۆسپ لەبەر دەم ڕێکردنیدا زیندەوەرو ئاژەڵە سەیرو نامۆکانی ناو ئاوەکە دەورو پشتی پاپۆڕەکە دەگرن)

ڕاوچیەکان لەکۆندا بەردەوام لەم ناوچەیە دورکەوتونەتەوەو بەناوچەیەکی شووم و نەفرەتلێکراو مەترسیدارەیان داناوە، کۆلۆمبس لەساڵی (١٤٩٢) لە یاداشتەکانیدا نوسییویەتی ((... لەناوی بەهامادا بەتایبەتی لەدەریای سارجاسۆدا، دوای دوو

کاتژمێر لەخۆر ئاوا بوون دیاردەیەکی زۆر نامۆ و سەرنجراکێشمان دی، شەوقێك یان ڕووناکیەك لە ژێر ئاوەکەوە دەبینرا بەڕادەیەك ئاوەکەی ڕووناکدەکردەوە وە گۆیەکی گەورەیی ئاگرینمان بینی کەوتە ناو ئاوی زەریاکەوە، دواتر لەبەر چاومان نەما .... جوولەی قیبلە نما لەم ناوچەیە سەرسورهێنەرەو مرۆڤ لێی تێناگات))

لەمێژووی نوێی هاوچەرخیشدا دیاردەی زۆر سەیرو سەرنج ڕاکێش لەم سێگۆشەیەدا بینراون و ڕووشیان داوە لەوانە کەشتیەوانەکانی ئەپۆلۆی دوانزە دەڵێن لەو شەوەدا ڕووناکییەکی زۆریان بینیوە لەسەر ئاوی ئەم ناوچەیە، هەر لەو وەسفە دەچێت کە کۆلۆمبس کردوویەتی (١٠).

دیاردەی دیار نەمان و لەناو چوون و بێسەروشوێن بوونی ژمارەیەکی زۆر کەشتی و پاپۆڕو فڕۆکە لەم ناوچەیەداو لەسەدەی ڕابردوودا گرنگی زۆری داوەتە ئەو ناوچەیە، تا ئەو ڕادەی هەندێ کە دەڵێن سێگۆشەی بەرمۆدا گەورەترین هەڕەشەی سەدەی ڕابردوو و ڕەنگە داهاتووش بێت کە تووشی مرۆڤ هاتووە .

پەراوێزەکانی بەشی یەکەم

(١) محمد محمد إسماعيل، مثلث برمودا بين الحقيقة والخيال، مجلة العلوم، العدد ٧٥، ص ١٨ .

(٢) خالد حامد العرفي، مثلث برمودا مقبرة الاطلنطي، القاهرة، ١٩٩٣، ص ٢٢ .

(٣) هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل٢٢ .

(٤) هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل ٢١ .

(٥) www.foreritrea.m.com لە ئینتەرنێتەوە.

(٦) يولا محسن، الجغرافيات، بيروت، ١٩٩٩، ص ٨٣ .

(٧) د. أمين ابو الروس، مثلث برمودا مثلث العرب والكوارث، قاهرة، ١٩٨٩، ص١١ .

(٨) د. طالب ناهي الخفاجي، أسرار مثلث برمودا، بغداد، (بدون سنة الطبع) .

(٩) هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل٩

(١٠) هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل٩

بەشی دووەم

حاڵەتەکانی دیارنەمانی کەشتی و پاپۆڕەکان

زۆرینەی دیاردەکانی دیار نەمان و بزربوون و بێسەرو شوێن بوونی کەشتی و پاپۆڕەکان لەناو ئاوی ئەو ناوچە سێگۆشە ئاساییەدا ڕوودەدات کە بەدەریایی ساجاسۆ دەناسرێت، ڕێژەیەکی کەم لەو ڕووداوانە دەکەونە دەرەوەی سنووری جوگرافیای ئەو دەریایە، تا ئەو ڕادەی هەندێك لەوانەی وێڵ و پەرۆشی هەواڵەکانی دیارنەمانی کەشتی و پاپۆڕن، هەتا لە گۆڤارو ڕۆژنامەو کەناڵەکانی تەلەفیزیۆندا ڕیپۆرتاژو سیمینار و قسەو باسی لەسەر بکەن، ئەوان ناڵێن ڕووداوەکانی سێگۆشەی بەرمۆدا بەڵکو زاراوەیەکی تری ورترو دیاریکراوتر بەکاردەهێنرێت، ئەویش (ڕووداوەکانی دەریایی ساجاسۆ) یە، لەبەر گرنگی ئەم بەشەی سێگۆشەی بەرمۆدا و لەبەر ئەوەی زۆرینەی ڕووداوەکان لەم دەریایەدا ڕوودەدەن، بەباشی دەزانین هەندێ زانیاریی زۆرترو لەباسێکی سەربەخۆدا خەسڵەت و نیشانەکانی ئەو دەریایە بخەینە ڕوو .

باسی یەکەم

دەریای سارجاسۆ

ئەم ڕووبارە ئاوییە لەهەندێ سەرچاوەو ئەتڵەسدا بەدەریایی سەرغس ناودەبرێت، ڕووبەرێکی ئاوی گەورەیە - دەریاییە - دەکەوێتە باکوری خۆرئاوای زەریایی ئەتڵەسییەوە، ئەم دەریایە هەندێ نیشانەو خەسڵەت و تایبەتمەندی هەیە جیاوازن لەڕووبەرە ئاوییەکان دەوروبەری لەناو هەمان زەریادا لەسەر هەمان بازنەی پانی، تەنانەت جیاوازیشە لەڕووبەرە ئاوییەکانی تری سەر گۆی زەوی، لەخوارەوە بەکورتی هەندێك لەو خەسڵەت و تایبەتمەندییانە دەخەینەروو :

١- برێکی زۆر قەوزەو ڕووەکی خۆهەڵواس لەناو ئاوی ئەم دەریایەدا هەیە کە خەڵکی ناوچەکەش بەسەرغاس یان سەرغسی ناودەبەن، ڕەنگە ناوی ئەم دەریایەش هەر لەم دیاردەیەوە هاتبێ، ئەم برە زۆرە لە قەوزەو لەو ڕووەکانەی تر بە پارچەی بچووك و بڵاو دەبینرێت، بەڕادەیەك ڕووبەرێکی گەورەی ئاوی دەریاکەی داپۆشیوە، جاری وا هەیە کە دەبێتە کۆسپ لەبەردەم کەشتیرانیدا (١) بوونی ئەم برە زۆرە لەقەوزەو جۆرەکانی تری ڕووەکە خۆهەڵواسەکان لەناو قولایی زەریایی ئەتڵەسیدا دیاردەیەکی تا ڕادەیەك نامۆو سەرنجڕاکێشە، تەنانەت ئەو

کەشتی و پاپۆڕانەی بەم ناوچانەدا تێپەڕ دەبن گەر زانیاری پێشتریان لەسەر ئەم دیاردەیە نەبێت وا دەزانن لە کەنارەکانەوە نزیکبوونەتەوە .

٢-یەکێکی تر لە خەسڵەتەکانی تری ئەم دەریایە ئارامی و کەمجووڵەیی و هێمنی هەوای سەر رووبەرە ئاوییەکەیە هەروەها بەشێوەیەکی گشتی تەوژم و شەپۆلی دەریایشی کەمە کەواتە دەریایەکی مەنگ و ئارام و خامۆش هەر لە ئارامگەو گۆڕستان دەچێت، بۆیە پێشبینەکان بەدەریایی مردوو ناویان بردووە .

٣-بنکی ئەم ئاوە ژمارەیەکی زۆر پاشماوەی کەشتی و پاپۆڕی تێکشکاو ئێسك و پروسکی ئاژەڵان و تەنانەت مرۆڤیشی تێدا دۆزراوەتەوە، کە دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمانێکی جیاواز هەر لەو کاتەوە کە گەشت بەکەشتی چارۆکەدار دەستی پێکردووە هەتاکو ئێستا، ڕەنگە لەبەر ئەمەش بێت هەندێك بەم ناوچەیە دەڵێن (گۆڕستانی ئەتڵەسی) جۆرو قەبارەو ژمارەی ئەو کەرەسە ژێر ئاو کەوتووانەی ئەم ناوچەیە لەهەموو بەشەکانی تری سێگۆشەی بەرمۆدا زۆرترن، هەر لەبەر ئەوەیە زۆرێك لەکەشتیوان و لەو کەسانە دەچنە ژێر ئاوەکە چاوقایم و سەرکەشن، بەتەماعی زێرو زیو دەچنە ژێر ئاوی ئەم دەریایە، بڕێکی زۆر ئاڵتوون و زیو و کەرەستەی بەنرخیان لەبنی ئەم

دەریایـەدا دەرهێنـاوە کـە بەملیۆنـەها دۆلار مەزەنـدە دەکرێ، خاڵێکی تری سەرنج ڕاکێش هەیە، ئەویش ئەوەیە کە هەندێك کەشتی پاپۆڕ لەدەرەوەی دەریای سارجاسۆ دیار نەماون، بەڵام پاشماوەو ئاسەوارەکانیان لەم دەریایەدا بینراونەتەوە، وەکو کەشتی (ماری سیلیستی) کە لەساڵی (١٨٧٢) دا تیمێکی بەریتانی دۆزییانەوە، بوونی ئەو ژمارە زۆرە لە پاشماوە نیشانەی زۆری ڕووداوەکانە لەم ناوچەیەدا، ئەمە جگە لەو بەشە زۆرەی کە هیچ پاشماوەو ئاسەوارێکیان لەپاش بەجێنەماوە .

٤-یەکێکی تر لەخەسڵەت و تایبەتمەندیەکانی ئاوی ئەم دەریایە ئەوەیە کە ئاژەڵ و زیندەوەری ئاویی شێوەیی سەیرو نامۆ و زەبەلاحی تێدایە کە لای مرۆڤی ئەم سەردەمە سەیرو سەرنج ڕاکێشە، هەندێکیان لەوە دەچێ کە لەناو چووبن و نەمابن، وەك دەیناسۆرەکان، جگە لەم زیندەوەرانە ئێسکە پەیکەری ئاژەڵی زۆر زەبەلاح لەبنکی دەریاکەدا دۆزراونەتەوە، درێژی یەکێك لەو ئێسکە پەیکەرانە بە ٢٠ م مەزەندە کراوە، لەساڵی (١٩١٧) دا لەنزیك ویلایەتی ماستشۆستیس ی ئەمەریکایی جۆرە مارێکی زۆر زەبەلاح بینراوە کە مێژووی ژیانی دەگەڕێتەوە بۆ هەزاران ساڵ پ . ز، خەڵکی ناوچەکە کە پێیان وایە ئەو مارە زەبەلاحە لەئاوی دەریایی سارجاسۆوە هاتبێتە ئەو

کەنارانە .

٥- دیاردەیەکی تری سروشتی سەرنجراکێشی تر کە لەبنکی ئاوی دەریایی سارجاسۆدا هەیە، ئەویش بوونی ژمارەیەکی زۆری زنجیرە چیایە کە لووتکەکانیان تەختن و لەوە دەچێت ئەو لوتکانە لەکاتی خۆیدا دورگە بووبن، ئاوەدان و خەڵکی تێدا نیشتە جێبووبن، دواتر بەهەر هۆکارێبووە ژێر ئاو کەوتوون، هەر لەبەر ئەمەشە هەندێك دەڵێن لە شوێنی ئەم دەریایەدا ئاوەدانی شارستانیەت هەبووە، دواتر ژێر ئاو کەوتوووە و لەناو چووە، هەندێك لەزانایان مەنگی کەمجووڵەیی ئاوی ئەم دەریایە بەبوونی ئەم زنجیرە چیایە لێکدەدەنەوە .

٦-کۆچی مارماسیەکانی جۆری (ئەنکلیس) لە رووبارە ئاوشینە تەنگەکانی ئەوروپا و ئەمەریکاوە بەرەو ئاوە سوێرو قوڵەکانی زەریایی ئەتڵەسی و دواتر بۆ دەریایی سارجاسۆ بۆتە بابەتێکی سەرنجراکێش و دواتر مشتومڕ لەناو زانایاندا، بەتایبەتی لەناو بایالۆجییەکاندا ئەم جۆرە مارماسییە ئەو گەشتە گرتن و ئەو ماوە دوورە دەبڕن، هەر لەڕێگادا ژمارەیەکی زۆریان لێ لەناو دەچێت هەتا دەگەنە دەریایی سارجاسۆ، لەوێش پاش گەرادانان دەمرن، کە گەراکان تررووکان و کەمێك گەورەبوون، ئەوانیش دیسان ئەو گەشتە گرانە دەگرنەوە بەر و

دێنەوە بۆ ئاوە شیرینەکانی ئەوروپاو ئەمەریکا (٦)

لەبارەی کۆچی ئەنکلیسەوە لێکدانەوەو و بیردۆزی جۆراو جۆر کراوەو دانراوە، لەوانە بیردۆزێکی بەناوبانگ هەیە دەڵێت... نیشتمانی ئەسڵی ئەو جۆرە مارماسیانە، ڕووبەرێکی گەورەی ئاوە شیرینبووە کە بەڕووبەرێکی ووشکانی گەورەدا تێپەڕیوە، ئەو ڕووبەرە ووشکانییە لە زەریای ئەتڵەسیدا بووە، لەنزیک دەریایی سارجاسۆی ئێستادا، پاشان ئەو ووشکانیە، یان ئەو دوورگە گەورەیە ژێر ئاو کەوتووە، بۆیە ئێستاش پاش تێپەڕبوونی هەزاران ساڵ ئەو جۆرە مارماسیانە دەگەڕێنەوە بۆ نیشتمانەکەیان، خۆیان بۆ گەرادانان !! یان دەبێت ئەو هێزە چیبێت کە وادەکات ئەو زیندەوەرانە کێش بکات بەرەو ئاوی ئەو دەریایە !!

باسی دووەم

خەسڵەت و نیشانەکانی دیارنەمانی کەشتی و پاپۆڕ لەم ناوچەیەدا .

زۆرینەی ئەو ڕووداوانەی کە لەناوچەی سێگۆشەی بەرمۆدا و بەتایبەتی لەدەریایی سارجاسۆدا ڕوودەدەن، تا ئەو ڕادەییەی وەك چیرۆكی خەیاڵی زانستی و مەتەڵ و ئەفسانەی لێهاتووە و لێكدانەوەو هەڵسەنگاندنیان زۆر گرانە، پێوەرو پێوانە زانستیەكان زۆر جار لەئاستیانا دەستەوەستان دەوەستن، زۆرینەی ئەو كەشتی و پاپۆڕانەی كە دیار نەماون و هەتا ئێستاش هەروا بەنادیاری ماونەتەوە، هەندێكی تریان دوای ماوەیەكی كەم یان زۆر دەركەوتونەتەوە و سەریان هەڵداوەتەوە، بەلام گۆڕانیان بەسەردا هاتووە، یان دیاردەی نامۆ و سەرنج ڕاكێش، یان ڕووداو گۆڕانی بەسەردا هاتووە، كە وەك مەتەڵیان لێهاتووە، بۆ نموونە لەو دیاردە سەیرانە، پاپۆڕە بزربووەكان دەركەوتۆوەتەوە، بەلام سەرنشینەكانی تیا نەبوون، یان پاپۆڕەكە دەركەوتۆوەتەوە بێسەرنیشتنەكانی، بەلام هەموو كەرەسەو كەل و پەلەكانی ناو پاپۆڕەكە وەك كەل و پەلی شەخسی، پارە ئاڵتون، كەرەسەی تری گرانبەها، بەلەم و چاكەتەكانی خۆڕزگاركردن، خواردن و خواردنەوە، هەر لەشوێنی خۆیان ماون، بێئەوەی هیچ

گۆڕانێکیان بەسەردا هاتبێت یان دەستکاری کرا بن، یان لەهەندێ باروودۆخی تردا دیار نەماون و بزربوونەکە لەشوێنێکدا ڕوویداوە، بەڵام کەشتیەکە، یان پاپۆڕەکە لەشوێنێکی تر دەرکەوتۆوەتەوە کە زۆر دوور بووە لە شوێنی ڕووداوەکە، بەواتایەکی تر پاپۆڕەکە لە هێڵە دیاری کراوەکەی خۆی لایداوە، لەوەش سەرسوڕهێنەرتر، لە هەندێ حاڵەتی کەمدا سەرنشینەکانی پاپۆڕەکە دیارنەماون، بەڵام ئەو ئاژەڵ و باڵندانەی کە لەناو پاپۆڕەکەدا بوون هەر بە زیندووی ماون .

لێرەدا پێویستە ئاماژە بۆ ئەوە بکرێت، کە هەموو ئەو حاڵەتانەی دیار نەمان و بزر بوونە بەدرێژای مێژوو بەسەر کەشتی و پاپۆڕەو فڕۆکەکانیشدا هاتبێت چەند لایەنێکی سەرنج ڕاکێش و جێگە پرسیارو تێڕامان و سەرسوڕمانی تێدا هەبوو لەوانە:

١- زۆرینەی کەشتیوان و فڕۆکەوانەکان کەسانێکی شارەزاو لێهاتوون، خاوەن ئەزموون و پسپۆڕبوون لەو بوارانەدا، تەنانەت هەندێك لەو پاپۆڕانە زۆر توندو تۆڵ و قایم و مەحکەم دروست کرابوون – یەکێکیان بە تەبەدۆر دەورەدرابوو کە نابێت ژێر ئاو بکەوێت – جگە لەمانەش شوێنی دەریای سارجاسۆ لە قوڵای زەریایی ئەتڵەسیدا کەسانێکی نەشارەزایان ئارەزومەندانی فڕین

و کەشتگەرانی بەدەگمەن ڕێگەیان دەکەوێتە ئەو شوێنە، ئەی بۆ دەبێ ئـەو هـەموو ڕووداوە و کارەسـاتانە لـەم کەسـە شـارەزاو لێهاتووانـە، لـەو پـاپۆڕەو توندو تـۆڵ و مەحکەم دروسـتکراوانە بقەومێ !؟

٢-زۆرینەی دیاردەی دیار نەمان و بزربوونەکان لەگەش و ئاو هەوایـەکی وادابـوون کـە لـەبارو گونجـاوبوون بـۆ کەشـتیرانیی دەریایی و ئاسمانی، لەو کاتانەدا کە ئەو پاپۆڕو فڕۆکانە دەستیان بە گەشتەکانیان کردووە، نەبای بەهێز، نـەزریان و تۆفانی توند نەتەوژمـە دەریـا، نەهەڵـچوون و داچـوونی گـەورە، تەنانـەت بوومەلەرزەش ڕوویان نەداوە بەڵگەش بۆ ئەمە هەتا ماوەیـەکی زۆر کەم پێش ڕوودانی ڕووداوەکان بارودۆخی سروشتی ناوچەکە زۆر ئـارام بـوو، ئـەو پەیوەنـدی و ڕاگەیانـدو گفتوگۆیانـەی کـە لـەنێوان پـاپۆڕو بنکـە و شـوێنە تایبەتیەکانـەوە تۆمـار کـران، بـەڕوونی ئـەوە نیـشان دەدەن کـە هـەتا ماوەیـەکی زۆر کـەمیش پێش ڕووداوەکە بارودۆخە سروشتیەکان لەباربوون، پێش وەخت هیچکام لەو پاپۆڕو فڕۆکانە بنکەو شوێنە تایبەتیـەکانی دیاری کراوی زانراو چاوەڕوانیان دەکات، جگـە لـەو پەیوەندیـە لـەناکاو ئاڵۆزو پچڕ پچڕانەی کە لـەکاتی ڕوودانـی ڕووداوەکانـدا کـراو بـۆ بنکـەکانی خۆیـان، کـە ئەوانـەش هـەر هـەموویان کـورت بـوون،

ئالۆزبوون، بنكەكانیان بەگران لێیان حاڵی دەبوو هەمووشیان نیشانەی ترسێكی زۆر و شپرزەبوون، تەنانەت تۆقاندنیان پێوە دیار بوو، هەمووشیان یارمەتی فریاگوزاری بوون .

٣-ئەو ماوەیەی كە دیار نەمان و بزربوون و بێ سەروشوێنەكە تێدا ڕوویدا، ماوەیەكی زۆر كوورت بووە، هیچ دەرفەتێك و بووارێك لەبەردەم سەرنشینەكاندا نەبووە، هەتا بەئارامی و بەژیری بیر بكەنەوە، ئەوسا كارو بڕیاری گونجاو بدەن، بەبەڵگە ئەوەی ئەو پەیوەندییە بێسیمانەی كە لەنێوان پاپۆڕو فڕۆكەو بنكەكانیاندا هەبوون و تۆماركراون، ماوەیەكی زۆر كەمیان خایاندووە، دواتر بڕاوەو نەماوەو كارەساتەكە ڕوویداوە .

٤- لەهیچكام لەو ڕووداوانەی كە لەناوچەی سێگۆشەی بەرمۆدا ڕوویانداوە ئەو شەڕو كوشتارو خوێنڕێژان و چەك و كەرەسەی جەنگی، تەرم و لاشەی كوژراوو بریندار كەرەسەكانی شەڕكردن و جەنگ نەدۆزراونەتەوە و نەبوون، مرۆڤی نامۆ، یان زیندەوەری نامۆ و شێوەی سەیر لەسەرو لەناوی كەشتی و پاپۆڕەكاندا نەدۆزراوەتەوە، وەك ئەوە وابوو ئەو ڕووداوە – یان گەر دەستەواژەكە دروستبێت بڵێین وەو شەڕە – لەنێوان دوو هێز، یان دوولایەنی بەرامبەر و ناهاوسەنگدا بووە، لەوە دەچێت

لەلایەن سەرنشینانی ئەو پاپۆڕو فڕۆكانەوە هیچ بەرگری وەها نەبووبێت و نەكرابێت .

٥-لەسەرنجدا لەئاسەوارو پاشماوەكانی ئەو كەشتی و پاپۆڕانەی دوای ڕووداوەكان دەركەوتوونەتەوە، دەردەكەوێت كە ئەو پرۆسەیە بەئارەزوو، یان بەڕەزامەندی سەرنشینەكان نەبووە، بەڵكو بەزۆرە ملێ و تۆپزی ئەنجامدراوە، بەڵگەش بۆ ئەمە، كە ئەو ڕووداوانە ڕوویانداوە سەرنشینەكان، كەل و پەل و پارەو زێڕ و شتی شەخسی و لەهەندێ حاڵەتدا ژەمە خۆراكی تەواو نەكراویش هەروەك خۆیان ماونەتەوە، هەموو ئەو شتانە باسیان لێوە كراوە سەلمێنراوە خۆیان لەجێگەی خۆیاندا ماون .

٦-لەهەندێ لەحاڵەتەكانی دیارنەماندا لەگەڵ دیارنەمانی مرۆڤەكاندا لەسەر كەشتی و پاپۆڕەكان، زیندەوەرانی تری سەر ئەو كەشتیانە وەكو باڵندەو شەك و پشیلە دیار نەماون، هەتا ئێرە دیاردەكە ئاساییە ! بەڵام لەهەندێ حاڵەتدا تەنها مرۆڤی ناوكەشتی و پاپۆڕەكان دیارنەمان، ئاژەڵ و باڵندەكان بەزیندووی ماونەتەوە، كە ئەمە نائاساییە، جێگەی پرسیارو تێڕامانە !!

وەكو دوو پشیلە زیندوەكەی سەركەشتی (كارۆڵ دیرینج) ساڵی (١٩٢١) وە سەگە زیندووەكەی سەركەشتی (ڕۆبیكۆن) .

٧-ئەو پاپۆڕو كەشتی و فڕۆكانە كە دیار نەماون، یان لەناو

چوون، سەر بەووڵاتانی جیاوازن و کیشوەری جیاواز بوون، وەك ئەمەریکایی، بەریتانی، نوسترالی، ژاپۆنی، ..... هتد، گەرچی بەگوێرەی نزیکیی شوێنەکە لەووڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاو، زۆرینەی پاپۆرو فرۆکەکان ئەمریکایی بوون ڕوودانی ئەو دیاردانە لەدەریایی سارجاسۆ و سێگۆشەی بەرمۆدادا، هەمیشەیی و بەیەردەوامی نییە، ناوبەناو لەماوەی جیاوازدا ڕوودەدەن، هەر لەسەرەتای دەستپێکردنی کەشتیوانیەوە و تا ئێستا لەم ڕووداوە دوو تێبینی هەن کە ئەمانەن :

أ - لەم ساڵانەی دوواییدا، بەتایبەتی لەساڵەکانی یەکەمی هەزارەی سێیەمدا، پێدەچێت ڕووداوەکان کەمتر بووبنەوە، ئەمە خاڵێکی زۆر گرنگە، ڕەنگە لەبەر چەند هۆکارێك بێت لەوانە، کۆمپانیاو دەوڵەتان و تاکەکانی خەڵکی، لەبارەی ئەو ناوچەیەوە زانیاری زۆرتریان هەیەو دەبێت، بەمەش خەڵکی خۆیانی لێبپارێزن، یان دەشێ هەر لەبناغەدا و لەبەر هەر هۆکارێك بێت ئەو دیاردانە کەمبوونەوە .

ب- هەندێك لێکۆڵینەوە لەم ساڵانەی دواییدا بڵاوبوونەتەوە کە بەگشتی باس لەوە دەکەن کە زۆرینەی ڕوودانی ئەو دیاردانە زۆرینەی لەوەرزو کاتی دیاریکراودایە، ئەویش لەکاتەکانی جەژنەکانی لەدایك بوون و سەری ساڵدایە، ڕەنگە ئەمەش لەبەر

ئەوە بێت، کە لەو ڕۆژانەدا جوولەو ژمارەی گەشتەکان زۆرتر دەبن (٦).

٩- کەشتی و پاپۆڕ و فڕۆکە دیارنەماوەکان سەربازی و شارستانین، هەر بەتەنها سەربازی نین، وەك هەندێك باسیان لێوە دەکەن .

١٠ – هیچ پەیوەندیەك نییە لەنێوان بار، یان ڕەگەزی ئەو سەرنشینانەی کە لەناو کەشتی و پاپۆڕەکاندا بوون، وەکو گەنم، خەڵووزی بەرد، ڕۆنی ڕوەکی، مەی، مەنگەنیز .

باسی سێیەم

کورتەیەك لەسەر دیارنەمانی ژمارەیەك کەشتی و پاپۆڕ

ژمارەیەکی زۆر بەخت و کەشتی و پاپۆڕ هەیە قەبارە لەناوی سێگۆشەی بەرمۆدا دا دیار نەماون، بزرو بێسەرو شوێن بوون، گەرچی دوای ماوەیەك هەندێکیان هەر بەساغی دەرکەوتونەتەوە، وا هەندێ جاریش ئاسەوارو قوڵاغی کەمێکیان دۆزراوەتەوە، لەخوارەوە ناوجۆرو بەرواری هەندێکیان لەوانە دەخەینە ڕوو :

١- لەئابی (١٨٠٠) دا پاپۆڕێکی ئەمریکایی بەناوی (ئەنسەرجت) دیارنەما کە ٣٤٠ سەرنشینی تیا بوو .

٢- لە (٢٠ / ٨/ ١٨٠٠) دا پاپۆڕێکی ئەمریکایی بەناوی (بیکرینج) بوو لە گەشتێکدا بوو بەرەو هیندستان، بەخۆیی و سەرنشینەکانیەوە کە ژمارەیان ٩٠کەس بوو دیار نەما .

٣- (٩ /١٠ /١٨١٤)دیار نەمانی پاپۆڕێکی ئەمریکایی بەناوی (واسب) بەخۆی و سەرنشینەکانیەوە کە ژمارەیان ١٤٠ کەس بوو .

٤- (٢٨/ ١٠ / ١٨٢٤) دیار نەمانی پاپۆڕێکی ئەمریکایی بەناوی (وایلدکات) کە لەگەشتێکدا بون لە کوباوە بۆ دورگەی (ثۆمبسن) بەسەرنشینەکانیەوە کە ژمارەیان ١٤ کەس بوو .

٥- لەساڵی (١٨٥٠) دا پاپۆڕی (سی بێرد) تووشی ڕووداوێکی سەیر هات لە ئەنجامدا هەموو سەرنشینەکانی دیار نەمان، بەڵام کەل و

پەل و کەرەسەو خۆراکی ناو پاپۆڕەکە هیچ دەستکاری نەکرابوو، هەروەك خۆیان لەجێگای خۆیان مابوونەوە .

٦- کانوونی دووەمی (١٨٨٠) دیارنەمانی پاپۆڕێکی ئینگلیزی بەناوی (ئەتلەنتا) کە لەگەشتێکاد بوو لە بەرمۆداوە بەرەو ئینگلترا، بە خۆی و (٢٠٠) سەرنشینەوە، دیار نەمانی ئەم پاپۆڕەو بەو ژمارە زۆرەوە پاڵی بە حکومەتی بەریتانیاوە نا کە هەڵمەتێکی گەڕان و پشکنینی چڕو پڕ دەستپێبکات، بەڵام بێ سوود بوو .

٧- (٤ی ئازاری ١٩١٨) دیارنەمانی پاپۆڕێکی گەورەی بارهەڵگری ئەمریکایی بەناوی (سایکلۆب) کە لەگەشتێکدا بوو لە بەرمۆداوە بەرەو ڤێرجینیا، یەکێك بوو لەگەشتیە هەرە گەورەکانی گەشتیگەلی ئەوساکەی ئەمریکا، درێژیەکەی ٥٠٠ پێ بوو (١٩٠٠٠) تەن مەنگنیزی بار کردبوو، ژمارەی سەرنشینەکانی (٣٠٩) کەس بوون، ئەمە یەکێکە لەکارەساتە گەورەکانی سێگۆشەی بەرمۆدا، بەڕادەیەك دوای ئەو ڕووداوە ڕێگای کەشتی برانیی ئەمریکا گۆڕا .

٨- لە ساڵی (١٩٢٤) دا پاپۆڕێکی بارهەڵگری یابانی بەناوی (رای فۆکەر) دیار نەما، ئەوەش تۆمار کراوە کە ئەم پاپۆڕە لەنێوان بەهاما و کووبادا داوای یارمەتی فریاکەوتنی کردووە (.... ترس و تۆقان و هەڕەشەمان لێ دەکات، مەترسی ...... مەترسی .... دەستبەجێ بمانگەنێ) بەڵام ماوە نەبوو کاری فریاکەوتن بێسوود بوو .

٩- له (١٩٢٥) دا پاپۆڕێك بەناوی (كۆتۆباكس SS) دیار نەما كە لەگەشتەكەیدا بوو لەشاری لستۆنەوە بەرەو هافانا .

١٠- تشرینی دووەمی (١٩٢٨) دیار نەمانی پاپۆڕێكی ئینگلزی بەناوی (فستریس) كە لەگەشتێكدا بوو بەرەو باربارۆس .

١١- لەساڵی (١٩٣١)دا دیار نەمانی پاپۆڕێكی بار هەلگر بەناوی (ستافجەر) لەنزیك بەهاما بەخۆی و هەموو سەرنشینەكانیەوە كە ژمارەیان (٣٩) كەس بوو .

١٢- ئازاری (١٩٣٨) دیارنەمانی پاپۆڕێكی بار هەلگر بەناوی (ئەنگلۆئۆستڕالین) بەخۆی و سەرنشینەكانیەوە كە ژمارەیان ٣٩ كەس بوو .

١٣- كانوونی یەكەمی (١٩٤١) دیار نەمانی دوو پاپۆڕی گەورەی ئەمریكا، هاوشێوەی سایكلۆپ، یەكەمیان بەناوی (پۆرتیوس) و دووەمیان بەناوی (نریۆس) كە هەریەكەیان بەجیا لەگەشتدا بوون لە دوورگەكانی ڤێرجینیاوە بەرەو وولاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا .

١٤- (١٩٤٥) دیارنەمانی پاپۆڕێكی بار هەلگری ئینگلزی بەناوی سایكلۆپ .

١٥- تشرینی یەكەمی (١٩٥١) دیار نەمانی پاپۆڕێكی جەنگی بەڕازیلی بەناوی (ساوپاولۆ) بەخۆی و هەموو سەرنشینەكانیەوە، هەموو ئەو گەڕان و پشكنینانەی نێردراوە تایبەتیەكەی

حکومـەتی بـەرازیل ئەنجامیـدان سـەیریان نووسـیوە لەوانـە (.... ڕووناکییەکی نامۆمان بینی لەسەر ئاوی دەریا ... هـەر لـە ئێوارەوە هەتا بەیانی بەردەوام بوو، بـەڵام بـۆ ڕۆژی دوایـی تاریکایی و لێڵی سـەر ئـاوی دەریاکـەی گرتـەوە، دوای ماوەیـەکی تـر بارودۆخەکـە ئاسایی بووەوە).

١٦- حوزەیرانی (١٩٥٥) پاپۆڕێکی بار هەڵگری گـەورەی ئـەمریکایی بـەناوی (سـاتددرا ٥٥) دیـار نـەما درێژیەکـەی ١٠٠ پێبـوو لەگەشتەکەیدا بوو بەرەو فەنزویلا .

١٧- (٢/ ٢ / ١٩٦٣) دیار نـەمانی پـاپۆڕێکی بارهـەڵگری ئـەمریکایی بەناوی (مـارین شیلفەر کوین) پـاپۆڕێکی گـەورە بـوو درێژیەکەی (١٣٠)م بـوو (١٥٠٠٠) تـەن گـۆگردی بـارکردبوو، ژمـارەی سەرنشینەکانی (٣٨) کەس بوون .

١٨- (١ /٧ /١٩٦٣) دیـار نـەمانی کەشـتیەکی ئـەمریکای بـەناوی (سنۆبۆی) .

١٩- لەسـاڵی (١٩٦٥) دا لـەماوەی هـەموو سـاڵەکەدا (٢١) کەشـتی کەنارەکانی خۆرهەڵاتی ئەمریکا دیارنـەماون، ئەمـە پاسـەوانەکانی کەنارەکانی ئەمریکا خۆیان ڕایان گەیانـدووە و بڵاویـان کردۆتـەوە، هیچ پاشماوەیکیشیان نەدۆزراوەتەوە.

٢٠- (١٩٦٧) دیـار نـەمانی یـەختێك بـەناوی (وتـشکرافیت) لەکەنارەکانی میامی .

٢١- (١٩٦٧) دیار نەمانی یەختێك بەناوی (ریفۆنۆك) .

٢٢- تشرینی دووەمی (١٩٦٨) دیار نەمانی پاپۆڕێکی گەورەی بار هەلگر بەناوی (ئەتاکا ئایلاند) کە گەنمی بار کردبوو، لە گەشتێکدا بەرەو مانشستەر .

٢٣- نیسانی (١٩٧٠) دیار نەمانی پاپۆڕێکی گەورەی بارهەلگر (میلتن ئەترایدز) رۆنی ڕووەکی بارکردبوو، بەرەو کیپ تاون ڕێیدەکرد .

٢٤- ئازاری (١٩٧٣) دیار نەمانی پاپۆڕێکی گەورەی بارهەلگری ئەلمانی بەناوی (ئەنیتاوالتی) لە گەشتێکدا بوو لە ڤێرجینیاوە بەرەو ئەلمانیا .

٢٥- ئازاری (١٩٧٥) دیار نەمانی پاپۆڕێکی گەورە بەناوی (سلڤائۆسا) بەخۆی و دەستە کەشتیوانەکەیەوە کە ژمارەیان (٣٧) کەس بوو .

٢٦- ئازاری (١٩٨٢) دیار نەمانی نەوت گوێزەرەوەیەکی ئەمریکای لەناوچەی سێگۆشەی بەرمۆدا کە لەگەشتێکدا بوو بەرەو پۆرسەعیدی میسر (٧) .

باسی چوارەم/

هەندێك دیاردەی سەرسوڕهێنی دیار نەمانی کەشتی و پاپۆڕ :

لەو دیاردە سەرسوڕهێن و نامۆیانەی کە لەدیاردەی دیار نەمانی کەشتی و پاپۆڕ لەناوچەی سێگۆشەی بەرمۆدا ڕوویان داوە کەمێك بەدرێژی باسی دوو نموونەیان دەکەین ئەوانیش ئەمانەن :

أ- لەساڵی (١٨٨١) دا ڕووداوێك بەسەر کەشتیەکی چارۆکەداری ئەمریکیدا هاتووە، ئەوەندە سەیرو سەمەرەیە هێندەی نەماوە بچێتە خانەی خەیاڵ و چیرۆکی زانستیەوە، ئەم کەشتیە لەکەشتێکدا بوو لە خۆرئاوای زەریایی (ئازر)ەوە، بەرێکەوت کاپتنی کەشتیەکە چاوی کەوتووە بە کە شتیەك، کە لەوە دەچوو سەرنشینی تێدا نەبێت و بەجێهێڵرابێت کە لێی نزیك بۆتەوە بینیویەتی کەسی تێدا نیە، کەشتیە بەجێ هێڵراوەکە لە بارودۆخێکی باشدا بووە، چارۆکەو گوریسەکانی هەموو باش و لەبار بوون، هیچ کەم و کوڕی و تێکشکاوی پێوە دیار نەبووە، کاپتنەکە بەمە دڵخۆش بووە و بە دەستکەوتێکی چەورو قەڵەوی زانیوە فەرمانی داوە بە ژمارەیەك لە پیاوەکانی کە دابەزنە ناوی دەریاکەوە و ئەو کەشتیە بەجێهێڵراوە ببەستنەوە بەکەشتیەکی خۆیانەوە هەتا کێشی بکەن بۆ کەنار

زەریـا، ژمارەیـەك لـە پیاوەکـانی دابـەزیوون و بەبەلەمـە بچووکەکانیان خۆیان گەیاندۆتـە کەشتیە بەجێهێڵراوەکە، لەو کاتەدا کە خەریکی پێکەوە بەستن و پێکەوە گرێدانی کەشتیەکە بـوون، گـەردەلوولێکی تونـد هـەڵیکردووە، پاشـان زریـان و بـاو تۆفـانی زۆر بـەهێز دەسـتیان پێکـردووە کـە بۆتـە هـۆی لێکجیابوونـەوەی هـەردوو کەشـتیەکە، کەشتیە بەجێهێڵراوەکـە بەسەر نشینەکانیاوە لەچاو بزربووە و دیار نەماوە پاش دوو ڕۆژ جارێکی تر کەشتیە بەجێهێڵراوەکە دەرئەکەوێتەوە، بـەڵام بـەبێ سەرنـشینەکانی کـە پێیـان وایـە کەشـتیەکەی خۆیـان دەبێـت، کاپتنی کەشتیەکە ئەمجارەش پێ دادەگرێ لەسەر هێنانەوەی ئەو کەشتیە، دیسان فەرمان دەدا کە دابـەزن، ئـەوانیش دادەبـەزن و دەگەنە لای کەشتی بەجێهێڵراوەکە، جارێکی تر بەهەمان شێوەی پێشوو گـەردەلوول و زریـان هـەڵیکرد و ئـەمجارەش کەشـتیەکە و ئەوانەشی چووبوون بۆ هێنانەوەی دیار نەماون و بێسەرو شوێن بوون (٨) .

ب- لـە جەژنـەکانی سـەری سـاڵی (١٩٦٧) دا یـەختێکی پێشبڕکێ دیارنەماوە، ئەم یەختـە (١٤)م درێـژ بـووە لـەزۆرێك لە پێشبڕکێکاندا پلەی زۆر باشی بەدەست هێناوە، یـاختێکی ناسراو بـەناوبانگ بـوو، خاوەنەکەشی کەشـتیوانیکی بـەتوانا و لێهاتوو

بزو، کەس لەو باوەڕەدا نەبوو کەلە ڕووداوێکی بچووك و ئاساندا ئەویەختە توندو تۆڵە و ئەو کەشتیوانە شارەزایە لەناو چن، ئەوەندە زۆریش لە کەنارەکانەوە دورکەوتبووەوە، گەر لەنزیك کەنارەکانەوە تووشی ڕووداو هاتبێت خۆ دەبێت پاشماوەو ئاسەواری لە پاش بەجێبمایە، بەڵام تەنها بەهەڵکردنی توندە بایەك ئەو یەختەو کەشتیوانەکەشی دیارنەمان و هەتا ئێستاش بێسەرو شوێنن (٩) .